

Kártyafestők Győrben

Jánoska Antal

A 18. században – köszönhetően a magyar területek török megszállás alóli felszabadulásának – Nyugat-Magyarországon is megindulhatott a polgárosodás. A folyamat egyik apró jele volt a kártyajátszás elterjedése is, így ebben az időben honosodhatott meg az iparművészet jellegzetes ága, a kártyakészítés. Pozsonyban 1733-tól, Budán 1736-tól, Sopronban 1750-től ismerünk adatokat kártyakészítőkről. Győr neve már a 18. század közepén szerepel a magyarországi kártyafestő helyek között. *N. Mészáros Júlia*, a győri Városi Múzeum igazgatója hívta fel figyelmemet négy, Győr városában dolgozó, 18. századi kártyakészítőre. Helytörténeti kutatásai során az alábbi nevekkal találkozott a városi telekkönyvekben:

Antonius Thal(!), 1731–1743 és 1745

Philippus Püchlmeyer, 1733–1734

Leopoldus Hentschl, 1738–1739

Joannis Redlemit, 1738–1739

Sajnos a kártyafestőkről nevükön és foglalkozásukon túl semmit sem tudunk. Kártyaemlék nem maradt meg ebből a korszakból.

1820 után a kártyakészítő ipar három évtizedét tudjuk áttekinteni. Az *Unger-család* – apa és fia, mindketten Mátyás nevűek – kártyagyártó tevékenysége a 1820–1850 közötti időre tehető. Győr levéltárának iratai nagyrészt megsemmisültek a második világháború idején, így forrásaink újságcikkek és tárgyi emlékek lehetnek. A bécsi Technikai Múzeum nyilvántartása szerint a birtokukban lévő két csomag Unger-kártya készítésének időpontja 1824. Pesti levéltári adat viszont, hogy 1826-ban Unger Mátyás győri kártyafestő elárusító bódét bérelt a pesti piacon. Ezek az információk az idősebb Unger kártyáira és tevékenységére vonatkoznak. Zavarba ejtő körülmény, hogy a két Unger Mátyás termékeit nem mindig tudjuk egyértelműen különválasztani. Csupán néhány nyomódúc és kártya jelzete használja az ifjabb, illetve a junior jelzőt. Megválaszolatlan kérdés marad: a fiatal Unger mikor vette át apjától a kártyafestő műhelyt, esetleg néhány

évig egymástól különválva dolgoztak? Az ismert adatok valószínűsítik, hogy az idősebb Unger kb. 1820–1835 között dolgozott, a fia pedig 1835–1850 között művelte ezt a szakmát. Tevékenységükre jellemző, hogy fametszetről sokszorosították a kártyaképeket, bár más szakmabeliek ekkor már szívesebben alkalmaztak rézmetszeteket.

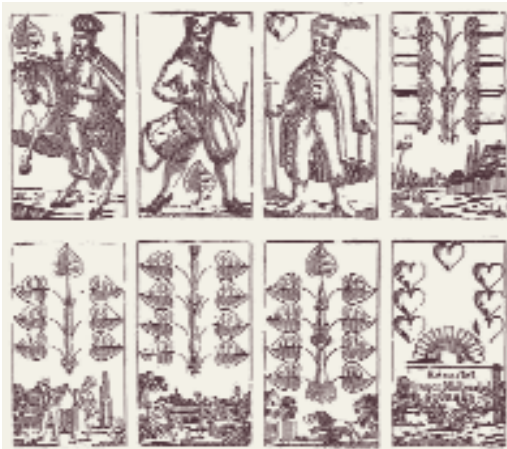

1. ábra. Soproni-képes kártya nyomódúcának próbanyomata. (A győri Xantus János Múzeum tulajdona)

A bécsi Technikai Múzeumban két soproni-képes kártyát őriznek Unger Mátyás jelzéssel. Képeik hasonlóak, de a nyomatok más nyomódúcról készültek. A második játékon a színezés pontatlanabb, a színek több helyen összefolynak. A győri Xantus János Múzeum nyomódúcai közül az egyik sorozat soproni-képes kártyalapok metszete. A figurás lapok és az ászok a jól ismert, a bécsiekkel azonos motívumok, a számos lapok illusztrációit viszont több helyen megváltoztatta a kártyafestő (1. ábra). Soproni-képes, győri készítésű kártya hasonló két lapját – piros ászt és hetest – a Magyar Nemzeti Múzeumban találtam meg. Egy másik nyomódúc a kártyajáték nevét is viselő, a dúcon még sorozatjel nélküli piké kártya bubi, dáma és király lapjainak egy tömbbe mintázott metszete. Cégjelzést egy címerpajzson olvashatunk: „Feine Gesellschafts puquet fabricirt – von Mathias Unger in Raab”.

A fiatal Unger termékei 1846-ban a győri iparmű

kiállításán dicséretben részesültek. Erről számol be 1847–1848-ban a Budapesti Utasító címen megjelent iparcím-tár. Az indoklás a magyaros motívumokra hívta fel a figyelmet, és oklevéllel jutalmazta a mestert. A magyarországi játékkártyákon a negyvenes években váltják fel a német feliratokat magyar nyelvűek, és ez a változás Unger játékein és kártyacsomagolásain is tapasztalható. Kolb Jenő könyvében (38–39. kép) bemutat két német sorozatjelű, egyalagos kártyalapot (piros ász és zöld felső) „1800 tájáról”. A jelzett évszám módosításra szorul, inkább a 19. század második harmadában készülhetett a kártya (2. ábra). Az eredetileg harminchatlapos játékot Kolb 1938-ban a budapesti Nemzeti Múzeumban vizsgálta. 1995-ben ott nem találtam meg. Az imént említett magyaros motívumok miatt méltán sorolhatjuk ezt a kártyát az ifjabb Unger Mátyás gyártmányai közé.

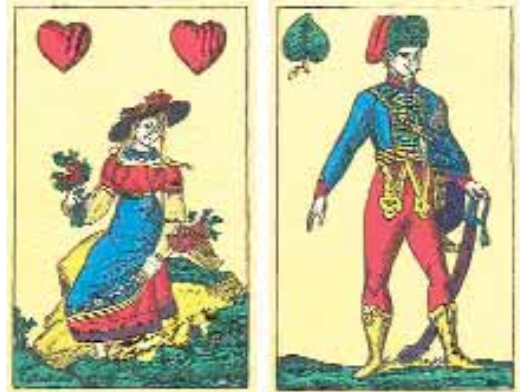
2. ábra. Német sorozatjelű kártyalapok Kolb Jenő könyvéből

„Csitt” (whist) király a 19. század első feléből (Ifj. Unger M., Győr) olvashatjuk Kolb Jenő idézett könyvének 60. oldalán. Francia sorozatjelű kártya káró bubi lapját látjuk a felirat felett és a tükörképes kártya zászlóin a „Király” és „Whist” feliratok olvashatók. Ez azt jelenti, hogy a fiatalabb Unger a Király-whist fantázianevet adta kártyacsomagnak. A Kolb által megnevezett tulajdonosnál ezt a kártyát sem találtam meg.

Több kártyacsomagoló nyomódúcát is őrzi a Xantus János Múzeum. Az egyszerű díszítő elemek – német- és francia sorozatjelek, kártyalaprészetlek – közé véssé olvashatjuk a kártyák típusát és a készítő nevét: „Finom kávéház kártya – Unger Mátyástól – Győrben”; „Magyar kártya...”; „Feine – Deutsche...”

(Finom német...); „Feine – Teidsche – Zweykopfige...” (Finom német kétfejű, azaz tükörképes...); „Mittelfe – ine Deutsche...” (Középfinom német...); „Feine Holtz Piqued...” (Finom fametszetű piké...); „Mittel Piquet...” (Középfinom piké...) Ezek a feliratok gazdag termékválasztékra engednek következtetni.

Ifjabb Unger Mátyás jelzettel két kártyacsomagoló nyomódúcot láttak el: „Nemzeti = Csitt – ifiab – Unger Mátyásnál – készítettet – Győrben”, és „Feine – Caffehaus – Tarok – Fabricirt in Raab von – Mathias Unger junior” (3. ábra).

3. ábra. Finom kávéházi tarokk-kártya csomagolója. Próbanymat. (A győri Xantus János Múzeum tulajdona)

1850 körül hat évtizedre megszűnt Győrben a kártyakészítés. A győri *Szűcs Fémlemezipari Művek* 1910 körül kezdte el gyártani „kerti kártya” fantázianéven forgalomba hozott játékeit. A találmány lényege az volt, hogy alumíniumlemezeire festették a kártyaképeket. Nemzetközi-képes és magyar (Doppeldeutsche, Tell) kártyát ismerünk ebből az időszakból. A század harmincas éveiben még készítették, de ezek a játékok nem lettek népszerűek, mert használat közben a fém felületről hamar lekopott a festékréteg. Nem is volt igazán praktikus a kártya, a lapok keverése és kiosztása körülményes lehetett a felületek összetapadása miatt.

Szintén győri üzem volt a *Gráb-féle Textilipari Részvénytársaság*. A cég alapszabályának 2. §-ában olvashatjuk: „...A vállalat célja és tárgya ... textilanyagból játékkártya gyártása és forgalomba hozása...” A társaság 1932. április 25-én szabadalmi leírást nyújtott be mosható, tartós játékkártyák előállításáról, mely egy évvel később meg is jelent a magyar szabadalmi közlönyben. A szabadalmat a Piatnik Nándor és Fiai Játékkártyagyár megtámadta, és ennek hatására a Gráb-féle Rt. beszüntette a kár-

tyagyártást. Egyetlen kártyát ismerünk a Textilipari Rt.-től, a hátlapon „Eterna” márkajelzéssel. A király, dáma és bubi lapok alakjait magyaros viseletbe öltöztette a rajzoló. A kártya anyaga vulkánfíber.

Nincs tudomásunk róla, hogy 1940 után Győrben játékkártyát készítettek volna.

És még egy apró adalék: 1996-ban Kecskemét és Budapest után a győri Városi Múzeumban volt látható a *Kártyafestők Magyarországon* című kiállítás, mely a Xantus János Múzeum ritkaságaival – nyomó-

dúccal, próbanyomatokkal és játékkártyákkal – egészült ki. Ugyanekkor rendezte meg a győri kaszinó tarotkártya-kiállítását, ahol modern kártyaterveket láthattunk.

Irodalom

Kártyalexikon (Szerk. Berend–Jánoska.) 1993

Kolb Jenő: Régi játékkártyák. 1939

Reisinger, Klaus: Herz, Schelle, Laub, Eichel. 1–4. 2002–2004

Újabb előrelépés a Grafit Pencil Nyomdánál

Dr. juhász Géza

A Grafit Pencil Nyomda Kft. négy évvel ezelőtt költözött jelenlegi helyére, Újpestre, a Klauzál utcába. A közel 5000 m²-es épület kialakítása a ter-

melőrzéslegeknél, a gépek elhelyezésénél minden igényt kielégít, valamint a szociális létesítmények, a munkavédelmi feltételek is magas színvonalúak. Annak idején, 2001-ben az új épület ün-

napélyes felavatásán sok meghívott vendég örült a nyomda tulajdonosaival és dolgozóival együtt azért, ami itt megszületett. Már a nyomda régi helyén is 1999-től fokozatos beruházással modern ofszetnyomó és kötészeti gépek biztosították a minőségi munkát. Az új épület felavatásakor, egy akkor világszínvonalat képviselt KBA Planeta Rapida 105 nyomógép beállításával 10 darab B1-es nyomóműre bővült a kapacitásuk, ehhez igazították a kötészeti géppálmányát is.